

ฉันทนา

จดหมายบรรณกิจเรื่องภัยพิบัติในเม็กซิโก

หลายปีมาแล้ว ทั้งนายราชทัณฑ์และนายราชทัณฑ์ให้ใช้เสรี
กอนกติกามากขึ้น การซื้อซีเมนต์ก็ต่ำลงขึ้นทุกที ผู้ขายเดิมตัว ประเด็น
ขึ้นราคาเขาเท่านั้นเท่านั้น ผู้ซื้อก็ต้องยอม ใจแต่เท่านั้นยังมีคนผู้ซื้อต่อไป
อีกว่าราคาเท่านั้นแล้วก็ต้องซื้อเงินสักด้วย

๒ เมื่อเห็นว่าการซื้อซีเมนต์เป็นการลำบาก ถูกขึ้นราคามีคน
ต่าง ๆ กัน จึงทำให้คิดถึงการที่จะทำซีเมนต์ในเมืองไทย ซึ่งเจ้าพระ
ยาสุรวงษ์ไกรฤกษ์ขึ้นครั้งหนึ่งแล้วเลิกไปเสีย

๓ ครั้นเมื่อต้นศก ๑๓๑๑ มีศเทศ์โลกโลดไปเยี่ยมบ้านเมืองนอก
จึงได้พบกับโกโลโลว่าเมื่อไปถึงเมืองนอกแล้ว ถ้ามีเวลาว่างขอให้ไปศึกษา
เรื่องทำซีเมนต์มาให้ด้วย ต้องการอะไรให้รักษาทดลองสวัสดิ์ที่เวียงไชย
แต่ถ้าโกโลโลไปทดลองมาสาเหระให้รางวัล ๒๐,๐๐๐ บาท

๔ หลวงสวัสดิ์ที่เวียงไชยก็ได้จัดการส่งคืนของที่ห้องและลงส่งคืน
เหมียวบางชื่อ, คินเหมียวบางบัวทองให้โกโลโลไป

๕ โกโลโลไปถึงยุโรป ก็ได้จัดการส่งคืนเหมียวคินของไปทก
ของ ๓ แห่ง ได้รายงานแต่โกโลโลซีเมนต์อันได้สมจากคินของเรานั้นเป็น
อย่างดีที่สุด ความรายงานนี้ว่าแรงมากกว่าปูนซีเมนต์ไหน ๆ หมด

๖ แล้วโกโลโลก็ไปเคนมาร์ก ไปสืบเรื่องเครื่องจักรทำซีเมนต์
และสืบสวนการอื่น ๆ ด้วย ในเวลานี้โกโลโลได้พบกับมีศเทศ์เวสเทินโฮล
หรืออย่างไรไม่ปรากฏ

๑ เกือบมกราคม ร.ศ. ๑๓๑ โกลโกลดัยเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ทำรายงานการทดลองซีเมนต์กับถ้วยข้างซีเมนต์มาเสนอด้วย

๒ โกลโกลดัยทูลว่า เมื่อมาในเรือเมล์ทเวสเทินโฮล โดยสามเรือมาดำเคียวกัน เวสเทินโฮลทูลกับโกลโกลว่า มีสเกอร์แอนเดอร์สันสั่งฝากมาให้มาทูลกับมีสเกอร์ไวแมนที่กรุงเทพฯ ให้จัดการขออนุญาตทั้งโรงทำซีเมนต์ในกรุงเทพฯ เรามีทุนอยู่แล้ว ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๓ โกลโกลเมื่อได้ฟังเช่นนั้น ก็เห็นว่าไม่มีประโยชน์อันใดที่จะมีค้ำความเรื่องนี้ไว้ จึงได้แจ้งแก่เวสเทินโฮลว่า ในเรื่องทำซีเมนต์นี้ โกลโกลได้มีคำสั่งเจ้าพระยาบรมราชโอรสให้มาสืบแลกทดลอง โกลโกลได้ถ้วยข้างทดลองรายงานมาในเรื่องนี้ด้วยพร้อมเสร็จ

๔ เวสเทินโฮลทูลว่า (ตามโกลโกลว่า) จึงชวนว่าถ้าเรานั้นเข้าหุ้นกันทำถ้วยกันจะดีกว่ากระมัง โกลโกลตอบว่าขอทดลอง แต่โกลโกลไม่มีอำนาจจะทดลองได้ จะต้องรอรชนมาถึงกรุงเทพฯ เสียก่อน

๕ ในระหว่างเดินทางมาแก่เข็นวถึงสุเอซ เวสเทินโฮลได้มีโทรเลขไปถามแอนเดอร์สันว่าจะเข้าหุ้นกันกับไทยได้หรือไม่ แอนเดอร์สันตอบมาว่าถ้าเราหุ้นทำถ้วยกันได้เป็นการดี

๖ เมื่อเจ้าพระยาบรมราชโอรสทราบข่าวเช่นนี้ จึงให้โกลโกลไปสืบที่ไวแมนว่าจะเข้าหุ้นอย่างไรขอทราบ โกลโกลได้มาบอกว่าการทำซีเมนต์จะต้องลงทุน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ห้างฮิสเอเรียคิดขอออก ๓ ใน ๔ ให้ไทย ๑ ใน ๔ หรือมีเงินนั้นออกกันคนละครึ่ง แล้วโกลโกลทูลขึ้นว่าส่วนเจ้าพระยาบรมราชโอรสจะให้ฟรีเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท

๗ เจ้าพระยาบรมราชโอรสไม่ยอมรับฟรีเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท แต่ทั้งไม่ยอมที่จะเข้าหุ้นตามที่ว่ามานั้น ถ้าห้างฮิสเอเรียคิดจะขอ ๑ ใน ๔

แล้วก็มีมโก

๔ โกลดออกไปบอกไวแมน ๆ บอกว่าน้อยนักไม่ต้องการจะ
ขอแค่เพียงเป็นเอเยนต์ขายแค่นั้นก็พอ โกลมาถามเจ้าพระ
ยามรราช ๆ บอกว่าเห็นจะยอมไม่ได้ในข้อนี้ การก็เป็นอันเงยยกกันไป
คราวหนึ่ง

๕ ในระหว่างเวลานี้เจ้าพระยามรราชได้ไปถูกฆาตกรจู่โจม
ก่อโศกหลายคน บันทึกรว่า (๑) คินสอทองที่ระประสมหัวซีเมนต์
มีเฉพาะแต่ที่ห้องคนต่งเดียวที่โกสยแล้ว ถ้าโศกก่อนก็ก่อนเป็นอัน
แล้วเท่านั้น โศกจะทั้งที่ต่งจระต๋อที่ขยวทที่ ๆ มีคินสอทองใหม่
เป็นอันไม่สำเร็จ ถ้าปรั้งเขาก็จักก่อน โศกเราจะเป็นอย่างไร
เราจะต้องราคาเราตามรอยใจ ไม่มีอันใดกับที่ถูดยกขึ้นอยู่ในเวลานี้
การที่โกลออกไปสยส่วนนั้น ก็ได้เสียเงินไปแล้วหลายพันบาท
ทั้งเป็นเรื่องที่โกคำวิศมาหลายปีก่อนแต่หัวงอเสเจียกิดโกคิกขึ้น ถ้าจะ
เรียกว่าเป็นผู้ทันคิดก็ได้

(๒) ระท้ออย่างไรจึงจะให้เป็นบริษัทไทยขึ้นได้ ความจริงก็ไม่
ได้คิดว่าจะริยกิจขึ้นในทันทีเช่นนี้ หมายถึงเมื่อได้รายงานโกลเป็นที่ขอ
ใจแล้ว ก็ระค้อยคิดก็เป็นบริษัทชักชวนพวกไทย ๆ ว่า มีให้เกี่ยวข้อง
แก่พระคลังข้างที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ครั้นลองถาม ๆ ในหมู่พวกไทย ๆ
ก็เป็นแต่บอกว่าอยากได้แต่ไม่มีเงินเสียโดยมาก แลว่าทวงโน้นเขาก็
คิกกระชั้นเข้ามาทุกที เจ้าพระยามรราชจึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล
พระกรุณาขอให้พระคลังข้างที่ช่วย ๕๐๐,๐๐๐ บาท ก็พระรชทานพระบรม
ราชาบุรุษว่า ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระรชทานพระราชมุประ
ถัมภ์นี้ ก็เป็นธรรมเนียมเหมือนอย่างที่ได้ทรงพระราชมุการแก่พวกโรงสี

๔
แถบบริษัทอื่น ๆ เช่นบริษัทอิสเซเจียคิกหรือบริษัทอื่น ๆ หลาบบบริษัท
มิได้ทรงมุ่งหมายขอลาเป็นหรือถ้าไร่อ่างใด มีพระราชประสงค์แต่จะ
ทรงกมูบารุงบ้านเมืองให้สวัสดีขึ้นเท่านั้น

เมื่อได้รัยพระวราชทานพระบรมราชานุชิต ๕๐๐,๐๐๐ บาทแล้ว
เงินยังขาดอยู่อีก ๕๐๐,๐๐๐ บาท เจ้าพระยาบวรราชรัยเสีย
๕๕๐,๐๐๐ บาทในนามของหลวงสวัสดิ์ที่เวียงไชย กวดยมุ่งหมายระชักชวน
น้องมันให้แต่ใคร ๆ ที่เรากองการ ไม่ใช่สำหรับตัวคนเดียว เพราะ
ระหาเงินให้ก็เท่านั้นไม่ได้เป็นอันขาด นอกจากระจำนำทรัพย์สินสมบัติ

ยังเหลืออยู่อีก ๕๕๐,๐๐๐ บาท โกโธบอดว่านายกรุกขยาดได้
กวยเลื่อมในในการนี้ เพราะกลัวกรุกจะทิ้งออกจากรบริษัทไฟฟ้าอยู่แล้ว
เจ้าพระยาบวรราชก็ยอมให้กรุกเช่า กวดยมุ่งหมายว่าจะไร้กรุกเป็นผู้จัก
การ เพราะกรุกเป็นคนเคยทำธุระในการค้าขายเช่นนี้คืออยู่ ทั้งเป็น
ผู้ที่มีนคยก็กวย

ความเป็นจริงก็มีอยู่เท่าที่โกธกล่าวมาด้วยร่างกนนี้ จึงไม่เข้าใจ
ว่าทำไมเวสเทมโธจึงจะเลี้ยวออกข้างว่ามีหุ้นส่วนกับพระคลังข้างที่อย่าง
ไร แม้จะได้รัยขึ้นชระไปจากกรุกบ้าง ก็ไม่น่าจะกล่าวให้ใหญ่โตไป
ถึงเช่นนั้น ที่น่าจะเป็นไ้ก็เพราะทั้งใจระกล่าวโทษเจ้าพระยาบวรราช
ผู้ทันคิด เพราะกลัวเงงโกรธแก่ในเรืองที่เจ้าพระยาบวรราชเลิกทั้งโรง
ไฟฟ้หลวงขึ้น อันเป็นการกักขดประโยชน์อันดีอันางของชาวเกนมารัก
สำคัญ จนถึงต้องขายหุ้นส่วนให้แก่ชาวเขตเยียมหมก เมื่อได้รู้ถึงเรือง
โรงไฟฟ้าแล้ว ระกล่าวถึงการเป็นไปในเรื่องนี้ย่อ ๆ พอเป็นสังเขป

มีอะไรจะอวดอ้างในทางความถึกอด่านก็หาไม่ ความถึกอด่านเกิดขึ้น
จากพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระราชดำริเห็นว่า
การประปาที่จะสร้างขึ้น พระราชประสงค์โดยทรงพระมหากรุณาจะมี
ให้ราษฎรมาดื่มน้ำสะอาดและราคาถูกแพงเกินไป เมื่อได้ทรงพระราช
กระแสรับสั่งเช่นนั้น จึงได้เสด็จทอดพระเนตรดูสิ่งใดที่จะทำให้ถึกอด่านได้บ้าง จึง
เห็นว่าการสูบน้ำจะต้องใช้แรงไฟฟ้า ถ้าซื้อบริษัทมาเช่าใช้นี้
จำจะต้องติดก้าน้ำให้ถึกอด่านที่ใช้ซื้อแรงไฟจากบริษัท เป็นอันถูกใจไม่ได้
ทั้งพระราชกระแสรับสั่ง

ใช้แต่เท่านั้น น้ำเป็นของจำเป็นของราษฎรที่จะอยู่เสียไม่ได้
ยิ่งกว่าไฟฟ้าก็มาก ไม่ควรจะให้การนี้ไปอยู่ในมือบริษัทเป็นอันขาด
กระทรวงนครบาลได้มีความสนใจมาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อครั้งเงินอยู่กลาง
หลวงเงินในโรงไฟฟ้าจะอยู่เสียด้วยเหมือนกัน จนต้องส่งกองพระเวรไป
ควบคุมอยู่กลางสี่คน เพราะเกรงว่าจะมีกบฏทั้งพระนคร ถ้าหากว่า
การใช้น้ำเป็นเช่นนั้นจะเป็นอย่างไร จะมีคนน้ำกันทั้งเมืองหรือ อีกประ
การหนึ่งการใช้แรงไฟในบริเวณสวนดุสิตก็มากมายมีแต่จะเพิ่มขึ้นทุกปี ๆ
สุระกิจจ่ายเงินให้แก่บริษัทไฟฟ้าปีหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๘๐๐,๐๐๐ บาท แม้
เฉพาะบริเวณสวนดุสิตเพียงหก ๑๓๑ ก็ถึงหนึ่งร้อยทอนด่งคือ
๘๘๐,๐๐๐ บาท เพราะบริษัทติดค่าแรงไฟแพง เมื่อได้ตั้งโรงไฟฟ้าของตน
เหมือนขึ้นแล้ว จะไม่ต้องจ่ายเงินในปีหนึ่งมากมายถึงเท่านั้น

ข้อสำคัญกับบริษัทไฟฟ้าถึงหนักถ่วงหนักก็คือเกรงว่าโรงไฟฟ้าเหนือจะ
ขยายการลงมากองล่าง ซึ่งตามในสัญญาพระบรมราชานุญาตไม่ได้ห้าม
หลวงนอกจากในถนน แม้แต่ราษฎรเมื่อเช่าไม่พอใจ เราจะซื้อแรงไฟ

จากโรงไฟฟ้าคอมเหมือถี้เก้ เพราะเหตุนี้และในเวลานี้บริษัทไฟฟ้า
จึงเอาใจราษฎรเหลือเกินถึงกับลดค่าแรงไฟฟ้า และการที่ได้ประหลุด
ชวยกับกายเข้มจนแก่พระบรมวงษานุวงศ์เจ้า ราชการและราษฎรก็เบาบาง
ลง เวสเทมโกลโคทพยายามจะให้เจ้าพระยาบมราชรับรองด้วยหนังสือ
ว่าจะไม่ขยายการไฟฟ้าลงมากจนฉ่าง เจ้าพระยาบมราชไม่ยอมทำหนังสือให้
เวสเทมโกลโคทเห็นว่ามันคงจึงตกลงขายแสร้งเสีย ความโกรธแค้น
ส่วนตัวเจ้าพระยาบมราชจึงต้องมีมากเป็นธรรมดา

ข้างฝ่ายไวมเมณผู้จัดการบริษัทอีสเอเซียติก ก็ตั้งใจจะตั้งท่าโรง
ซิเมนต์เป็นของห้างอีสเอเซียติก เจ้าพระยาบมราชก็คิดแย่งทำเสียอีก

ส่วนเรื่องหาว่าบริษัทแสร้งก็ไม่ใช้เป็นความจริง เรื่องนี้ได้ระวัง
อยู่ทั้งแก่กันแล้ว เพราะความตั้งใจเดิมก็มีได้คิดหาเงินในการนี้ ถ้าคิด
หาเงินแล้วบริษัทที่เราจะให้ ๒๐๐,๐๐๐ บาทเสียแล้วนี่ ๗ เสีย อย่า
คิดอย่าอ่านอะไรหมดจะมีสหายหรือ บริษัทที่ไกรวัง ๗ ก็มีโกโกลคอน
เลียว เป็นคำร้างสำหรับที่เห็นเห็นอยตามที่ได้สัญญาไว้ นอกนั้นก็แบ่ง
ไปตามส่วนที่ออกเงิน

เมื่อสรุปรวมบัญชีหากมีผู้รู้หรือเลียวแต่ว่าเป็นเสนายติ ก็มีการตั้ง
บริษัทได้หรือไม่ บัญชีนั้นคนที่ระไกรถึงมือหากได้ไปดูหาหาดูๆใครต่อใคร
ก็เห็นกันว่าถ้ามีไกรวังบริษัทแล้วก็ไม่เห็นว่าจะเสียหาอันใด

คราวนี้ลองคิดไปดูว่าหากเคนมาร์คมีเหตุขัดอันใดที่จะมาถึงหาก
การนี้ การตั้งหากเป็นกับห้างอีสเอเซียติกเคยบรทุกซิเมนต์เข้ามาขาย
จะขายไม่ไถ้อย่างหนึ่ง กับอีกอย่างหนึ่งคือจะตั้งโรงทำซิเมนต์ขึ้นคนไทย
แย่งทำเสียก่อน ถ้าเช่นนั้นสิ่งไรถ้าหากเคนมาร์คเคยสั่งเข้ามาขายแล้ว
เป็นอันไม่ให้คนไทยคิดทำขึ้นเองเช่นนั้นหรือ หรือการตั้งทำซิเมนต์ที่ต่าง

ต่างฮิสเอเจียก็คิดถึงจะก็งี้ คนไทยไม่ควรคิดตั้งขึ้น ชาวเขมมามักทำไม่
จึงรู้จักดิ้นระวิ้งดอประโชนของชาวเขมมามักได้ คนไทยเรารู้จักระวิ้ง
ดอประโชนของเขาม้างเหมือนกัน

ในที่สุดก็นึกว่าการนี้จะเป็นเหตุให้ต่างไมตรีมีฉันทของ เพราะเหตุ
ที่เจ้าพระยาสมรราชผู้ขึ้นคิดเป็นเสนาบดี ะให้โอนแสร้งนี้ไปให้แก่ใคร ๆ
ถึงหมดก็ได้

กรุงเขม ๗

วันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ., ๒๔๕๖

